

ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ЇХ ОБМЕЖЕННЯ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ COVID-19: ДІАЛЕКТИЧНІСТЬ ПРОБЛЕМИ

HUMAN RIGHTS AND THEIR RESTRICTIONS DURING THE COVID-19 PANDEMIC: THE DIALECTICITY OF THE PROBLEM

Сльнікова М.М.,

кандидат політичних наук,

*доцент кафедри управління, інформаційно-аналітичної діяльності та євроінтеграції
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*

У статті розкрито основні різновиди порушення права людини під час пандемії COVID-19. Окреслено питання щодо обмеження прав людини в різних областях, у різному вимірі всіх без винятку громадян соціуму. Особливу увагу зосереджено на обмеженні права на свободу думки і слова; на достовірну інформацію про стан свого здоров'я; на особисту недоторканність; на свободу пересування; на доступ до якісної освіти; на свободу релігії; доступу до медичної допомоги; на справедливу винагороду за виконану роботу; на гідну старість тощо. Розглянуто найбільш поширені причини припинення або скорочення обсягу надання послуг: скасування запланованих лікувальних процедур, зниження пасажирських перевезень громадським транспортом і нестача персоналу, оскільки медичних працівників було переведено на іншу роботу для підтримки заходів боротьби з COVID-19. Визначено, що несподіваний перехід освіти в дистанційний формат поставив перед академічною спільнотою питання збільшення тривалості робочого дня, можливого скорочення викладацьких ставок (у зв'язку зі зміною умов роботи). Разом із тим здійснено огляд обмеження прав різних категорій населення, зокрема таких, як: учні та студенти, які втратили можливість в отриманні якісної освіти; працівники, яким обмежено право працювати та отримувати справедливу винагороду; заробітчани, в яких відібрали право на вільний вибір та пересування як у межах своєї країни, так і за її межами; люди з обмеженими можливостями (особи з інвалідністю), які втратили можливість у доступі до якісної медицини; люди з НІЗ, які залишилися поза межами системи медицини, чим порушилося право на вчасне отримання медичної допомоги; люди похилого віку, які втратили право на гідну старість та можливість попрощатися з рідними; всі інші громадяни, яким обмежено право на особисту свободу, власну позицію та вираження думок тощо.

Ключові слова: права людини, пандемія, Covid-19, діалектичність проблеми.

The article reveals the main types of human rights violations during the COVID-19 pandemic. The issue of restriction of human rights in different areas, in different dimensions of all, without exception, citizens of society is outlined. Particular attention is paid to restricting the right to freedom of thought and speech; reliable information about your health; for personal integrity; freedom of movement; access to quality education; on freedom of religion; access to medical care; for fair remuneration for work performed; for a decent old age, etc. The most common reasons for discontinuing or reducing the provision of services were the cancellation of planned medical procedures, reduced public transport and staff shortages, as health workers were transferred to other activities to support measures to combat COVID-19. It was determined that the unexpected transition of education to the distance format posed a question to the academic community: increasing the length of the working day, possible reduction of teaching rates (due to changes in working conditions). At the same time, a review of restrictions on the rights of various categories of the population, in particular: pupils and students who have lost the opportunity to receive quality education; employees who are restricted in their right to work and receive fair remuneration; workers who have been deprived of the right to free choice and movement, both within their own country and abroad; people with disabilities (people with disabilities) who have lost access to quality medicine; people with NCDs who remained outside the medical system, which violated the right to timely medical care; elderly people who have lost the right to a decent old age and the opportunity to say goodbye to relatives; all other citizens who have restricted the right to personal freedom, their own position and expression of opinion, etc.

Key words: human rights, pandemic, Covid-19, dialectic of the problem.

Постановка проблеми. Рік 2020 став для кожного громадянина, кожної бізнес-структури, кожної держави справжнім викликом. Всі вектори, плани, цілі, задачі втратили сенс, адже світ охопила новина про масове поширення вірусу, який не щадить нікого на своєму шляху. Коронавірусна інфекція COVID-19 (SARS-CoV-2, 2019-nCoV, новий коронавірус 2019 року – так її назвуть місяцем пізніше, після перших публічних згадок) визначила нові напрями розвитку економічних, соціальних, правових, законодавчих, культурних та інших ініціатив. Пандемія залишила і продовжує залишати не найкращі наслідки на соціально-

економічних процесах у всіх можливих вимірах їх функціонування: особистісному, національному, глобальному тощо. Як зазначає О. Корнієвський: «Прямо чи опосередковано наслідки поширення світом вірусу COVID-19 відчувають усі – державна влада, великий і малий бізнес, громадяни абсолютної більшості країн тощо» [7].

З початком пандемії весь світ опинився в дезінформаційному просторі. Різні погляди фахівців щодо джерела поширення, швидкості розповсюдження, методів лікування тощо вводили все населення планети в хаотичний стан. Кожен намагався і досі намагається дати відповідь на питання щодо

природи виникнення вірусної інфекції, кращого протоколу лікування, кращої вакцини, її доцільності та переваг і т. ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема права бізнес-середовища під час пандемії порушена в роботах В.В. Сокурєнка, В.І. Московця, М.Є. Виселєнка, Е.В. Тітка, Ю. Ірхи, В.А. Номоконова, С.М. Борнтіка тощо. Вчені досить детально та ґрунтовно описують проблеми правового захисту суб'єктів господарювання в умовах пандемії, соціального захисту працівників, закордонного досвіду підтримки підприємців тощо. Однак, на наш погляд, увага щодо питань порушення чи обмеження права інших членів соціуму як цілісної системи функціонування недостатня. У зв'язку з цим вищевказане стане одним з основних напрямів дослідження в рамках запропонованого наукового доробку.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Насиченість та фейки в інформаційних потоках уводили людину в стан невизначеності, страху, тривоги та відчуження. І у всьому цьому інформаційному хаосі часто нехтують правом людини на достовірну інформацію; на власну думку; на соціально-трудова гарантії; на вільний вибір; на лікування та доступ до медицини тощо. Отже, відбувається порушення правового поля громадянина в багатовимірному спектрі. А тому мета запропонованого дослідження полягає у виокремленні тих правових обмежень, з якими довелося стикнутися кожному жителю цієї планети в особистісному та соціальному вимірі.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Спираючись на найважливіший правовий документ – Конституцію України [6], ми виокремили цілісний спектр прав та свобод громадянина, які гарантуються цим нормативним актом. Вважаємо за доцільне зосередити увагу на правах, які зазнають найбільшого обмеження в період пандемії Covid-19.

Серед них такі: право на свободу думки і слова; право на достовірну інформацію про стан свого здоров'я; право на повагу до приватного життя; право на свободу та особисту недоторканість; право на свободу пересування; право на освіту; право на свободу релігії – заборона проведення релігійних заходів; право доступу до медичної допомоги – тимчасове припинення проведення планових заходів з госпіталізації та планових операцій, крім термінових та невідкладних; право на працю, право на справедливу винагороду, право на гідну старість. Цей список можна продовжувати до безкінечності, адже в контексті останніх подій кожен на собі відчув і продовжує відчувати обмеження як в особистісному, так і в загальному контексті людської життєдіяльності.

Право на свободу думки і слова. У Конституції України закріплені основоположні права людини у сфері інформації, а саме «право вільно збирати,

зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб» [6]. Згідно зі ст. 34 Конституції України кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Однак це право давалось далеко не кожному. Так, наприклад, у Китаї влада спочатку приховала від суспільства основну інформацію про коронавірус, медіаресурси занижували дані про кількість випадків зараження, серйозність захворювання і заперечували можливість передачі вірусу від людини до людини. Людей, які розповідали про епідемію в соцмережах, й інтернет-користувачів затримували за «поширення панічних чуток», піддавали цензурі онлайн-обговорення епідемії та обмежували висвітлення проблеми в ЗМІ. На початку січня Лі Веньляна – лікаря з Уханьської лікарні, куди надходили пацієнти з вірусом, – викликали в поліцію за «поширення чуток», коли він розповів про новий вірус у публічному чаті. На початку лютого він помер від цього вірусу.

У Таїланді влада застосовувала судові позови і залякування проти працівників охорони здоров'я та інтернет-журналістів за те, що ті критикували державні заходи боротьби з епідемією, висловлювали припущення про можливе приховування інформації і розповідали про корупцію і спекуляції навколо запасів медичних масок та інших товарів першої необхідності. Деякі лікарі, що розповідали про гострий дефіцит критично важливих витратних матеріалів у лікарнях по всій країні, стикалися з погрозами дисциплінарних санкцій, включаючи припинення трудового договору та анулювання ліцензії [10].

Право на достовірну інформацію про стан свого здоров'я. Через цифровізацію та сучасні технології комунікативних зв'язків інформація стала першим елементом, який тим чи іншим чином впливав на дестабілізацію суспільних процесів у кожному куточку земної планети в період пандемії. З одного боку, ми всі стали свідками занадто величезних інформаційних потоків, з іншого боку, значна кількість інформації була або недонесеною до звичайного пересічного громадянина, або ж спрощеною. Так, деякі з лідерів країн, зокрема президент США Дональд Трамп, з березня 2020-го почали критикувати діяльність ВООЗ, звинувачуючи її в поганому інформуванні світової спільноти щодо небезпек вірусу, упередженість на користь Китаю та масштабів його поширення [12]. Якщо у 2019 році ВООЗ отримала від США \$400 млн, що становило 15% її бюджету, то 15 квітня 2020-го Трамп прийняв рішення про припинення фінансування організації з боку США. У такій ситуації порушилися права не тільки реципієнта в плані можливого прогнозованого стану здоров'я, але й комунікатора. Адже чим був мотивований та ким контролювався ВООЗ, коли від-

бувалося інформування громадян щодо наслідків коронавірусної інфекції на здоров'ї людини, нам невідомо. Ймовірно, організація теж стала заручником нерациональних рішень владних структур.

Зі всього спектру прав, які обмежуються в період карантину, є *право на повагу до приватного життя, на свободу та особисту недоторканність*. Однак у практиці багатьом із нас довелося стикнутися із зовсім іншою реальністю. Так, з введенням карантинних обмежень відбувся справжній колапс у питанні свободи. Останнє набуває зовсім іншого відтінку, а саме свободи в межах власної квартири чи будинку, без можливості виходити на подвір'я без особливих на те потреб, виїжджати в місто чи поза його межі. «Повна ізоляція» щодо відносин як особистісного, так і професійного характеру, – термін, який закарбується багатьом з нас з початку нового 2020 р. Усім довелося навчитися жити по-новому: обмеження в плані пересування; непорозуміння та суперечки в торговельних центрах чи продуктових магазинах; конфлікти великих торговельних мереж із дрібним бізнесом; штрафні санкції для тих, хто не погоджувався жити за новими правилами; скандали місцевих політиків, які відмовлялися виконувати вказівки правлячої еліти країни, тощо – це все є доводом обмеження свободи та особистої недоторканності, нівелювання права на повагу до приватного життя, які надовго запам'ятаються як наслідки масштабного поширення коронавірусної інфекції, яка внесла свої корективи в життя всієї планети.

Порушення *права на свободу пересування* також торкнулося чи не кожного громадянина нашої держави й інших, адже заборона переміщуватись через державний кордон та контрольні-пропускні пункти пропуску, скасування транспортного сполучення як у межах країни, так і під час перетину кордону, призвели до стану константи українського соціуму у квітні-травні 2020 р. З кожним місяцем всі ці правила змінюються, десь послаблюються вимоги, десь, навпаки, посилюються, але громадяни знову і знову відчувають на собі обмеження права на свободу пересування. Весна 2020 року запам'ятається всій Європі як період масового припинення практично всіх транспортних засобів.

На рівні владних структур приймається рішення про можливий перетин кордону до Польщі для заробітчан, однак обов'язкова умова – проходження карантину тривалістю 14 днів (у вересні 2020 р. ця тривалість скорочується до 10 днів). У січні 2021 р. обсервацію строком на 10 днів скасовують, проте людина повинна зробити тест на Covid-19. У червні 2021 р. (з 24.06.2021 р.) Польща скасовує цю можливість і вводить нові вимоги щодо перетину кордону. Наразі більшість заробітчан, у тому числі з України, зобов'язані відсидіти 10-денну обсервацію. Хоча існує й інший

варіант: від обов'язку перебування на карантині після перетину зовнішнього кордону ЄС звільнено осіб, вакцинованих від COVID-19 (за наявності англійського/польського документального підтвердження про повний курс вакцинації вакциною, зареєстрованою в ЄС – Pfizer, Moderna, Astra-Zeneca, Jonson&Jonson) [15].

З вищесказаного слідує висновок про те, що людині не залишають жодного права на власну позицію, на вільний вибір, на працю, на пересування тощо. Виникає відчуття втручання в особистий простір людини. Таким чином, людині обмежують не тільки право на вільне пересування, але й нівелюють право в повазі щодо її приватного життя та свободи вибору.

Право доступу до медичної допомоги – тимчасове припинення проведення планових заходів з госпіталізації та планових операцій. В області медицини ми постійно чуємо та є свідками ситуації щодо неможливості проведення лікування людей з іншими діагнозами, відмінними від вірусу тощо.

Ось спільна заява експертів ООН із прав людини про заходи, спрямовані на ліквідацію наслідків пандемії коронавірусної інфекції COVID-19:

«Кожна людина без винятку має право на отримання життєво необхідної медичної допомоги, і відповідальність за надання цих послуг лежить на уряді. Брак ресурсів або використання державних чи приватних схем страхування ніколи не повинні служити виправданням для дискримінації щодо певних груп пацієнтів. Кожна людина має право на здоров'я» [4].

Згідно з опублікованими сьогодні результатами обстеження ВООЗ, робота служб профілактики і лікування неінфекційних захворювань (далі – НІЗ) після початку пандемії COVID-19 була серйозно порушена. Дослідження, яке проводилося в травні протягом трьох тижнів у 155 країнах [18], підтвердило, що цей вплив є глобальним, але що найбільшою мірою це порушення зафіксовано в країнах із низьким рівнем доходу. Тедрос Адханом Гебрейесус, генеральний директор ВООЗ, зазначає, що «багато людей, яким потрібне лікування таких хвороб, як рак, серцево-судинні захворювання і діабет, не отримують необхідних їм медичних послуг і лікарських засобів з моменту початку пандемії COVID-19. Вкрай важливо, щоб країни знайшли інноваційні способи забезпечення безперебійного надання необхідних послуг щодо НІЗ навіть у період боротьби з COVID-19» [16].

Збої в наданні послуг носять широко поширений характер.

Головний висновок полягає в тому, що в багатьох країнах функціонування системи надання послуг охорони здоров'я частково або повністю порушено. Більше половини (53%) країн частково або повністю перервали надання послуг

з лікування гіпертонії; 49% – з лікування діабету і ускладнень, пов'язаних з діабетом; 42% – з лікування раку і 31% – з надання невідкладної допомоги за серцево-судинних захворювань.

Надання реабілітаційних послуг було перервано майже у двох третинах (63%) країн, незважаючи на те, що реабілітація є найважливішою умовою повного одужання після важкого захворювання, викликаного COVID-19.

У більшості (94%) країн, що представили відповіді, співробітники міністерств охорони здоров'я, що займаються питаннями НІЗ, були частково або повністю переведені на інші місця роботи для надання підтримки в боротьбі з COVID-19.

Більше 50% країн повідомили про те, що також часто приймалися рішення про відтермінування проведення державних програм скринінгу (наприклад, раку молочної залози та шийки матки).

І хоча все це відповідало попереднім рекомендаціям ВООЗ з метою зведення до мінімуму нетермінової медичної допомоги на базі медичних установ під час боротьби з пандемією, однак маса людей залишилися сам на сам зі своїми хворобами. І тут треба сказати, що порушується ще один важливий складник, передбачений статтею 49 Конституції України, який звучить так: «Кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування» [6]. Держава повинна створити умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно; існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена.

Найбільш поширеними причинами припинення або скорочення обсягу надання послуг були скасування запланованих лікувальних процедур, зниження пасажирських перевезень громадським транспортом і нестача персоналу, оскільки медичних працівників було переведено на іншу роботу для підтримки заходів боротьби з COVID-19. У кожній п'ятій країні (20%), що повідомляла про збої в роботі, однією з основних причин припинення надання послуг була нестача лікарських препаратів, засобів діагностики та інших технологій.

У глобальному масштабі дві третини країн повідомили, що вони включили послуги щодо НІЗ у свої національні плани забезпечення готовності й реагування на COVID-19; про таку інтеграцію повідомили 72% країн з високим рівнем доходу і 42% країн з низьким рівнем доходу. Найчастіше в їх число входили послуги з лікування серцево-судинних захворювань, раку, діабету і хронічних респіраторних захворювань. Згідно з даними, представленими країнами, в плани реагування рідше включалися стоматологічні послуги, послуги реабілітація та заходи, що сприяють відмові від вживання тютюну.

17% країн, що представили дані, почали виділяти додаткові кошти з державного бюджету з метою включення послуг щодо НІЗ у свої національні плани боротьби з COVID-19.

Використання альтернативних стратегій для забезпечення безперервності надання допомоги. Обнайдливим результатом цього обстеження є те, що в більшості країн розроблено альтернативні стратегії, спрямовані на надання підтримки людям, що піддаються найбільшому ризику, з метою забезпечення безперервності лікування НІЗ. Серед країн, що повідомляли про збої в наданні послуг, 58% країн світу нині використовують телемедицину (консультації телефоном або через мережу Інтернет) замість очних консультацій [11].

Як бачимо, люди, які хворіють на інші захворювання, серед яких рак, серцево-судинні, діабет, залишилися осторонь системи медицини, чим порушується основна мета ВООЗ – сприяти забезпеченню охорони здоров'я населення всіх країн світу. Весь текст Статуту ВООЗ можна коротко сформулювати як право на здоров'я. Підхід ВООЗ полягає в тому, що здоров'я розглядають і як ресурс, і як мету розвитку та ключ до процвітання. Однак, ураховуючи вищеописані прогалини в області НІЗ, цей підхід втрачає свій сенс.

Обмеження в області соціального та трудового права. Більшість працюючого населення зазнало на собі несправедливість у низці питань, серед яких: роботодавці перестали платити працівникам заробітну плату, змушували працівників іти в неоплачувані відпустки, звільнялися за власним бажанням, підписувати угоди про зниження зарплати тощо. Крім того, гостро стоїть питання про виконання роботодавцями рекомендованих додаткових заходів з метою профілактики поширення коронавірусу серед працівників, які продовжують виконувати свої трудові обов'язки, зокрема: переведення на віддалену роботу, забезпечення додатковими засобами індивідуального захисту, створення умов для дотримання дистанції на робочому місці тощо. Всі ці питання неабияк порушують право кожного громадянина, який згідно з Загальною декларацією прав людини працює за справедливую і задовільную винагороду, яка забезпечує гідне життя людини та її сім'ї (ст. 23) [9]. Разом із тим у Міжнародному пакті [8] зазначено, що держави визнають право кожного на справедливі умови праці, включаючи, зокрема, і винагороду, що забезпечувала працюючим справедливу зарплату і рівну винагороду за працю рівної цінності без будь-якої різниці, а також задовільне існування для них самих та їхніх сімей.

Обмеження права в області освіти. Положення про право на освіту містяться в багатьох документах міжнародного характеру. Зокрема, стаття 26 Загальної декларації прав людини [3] проголошує, що:

1. Кожна людина має право на освіту. Освіта повинна бути безкоштовною, хоча би початкова і загальна. Початкова освіта повинна бути обов'язковою. Технічна і професійна освіта повинна бути загальнодоступною, а вища освіта повинна бути однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного.

2. Освіта повинна бути спрямована на повний розвиток людської особи і збільшення поваги до прав людини і основних свобод. Освіта повинна сприяти взаєморозумінню, терпимості та дружбі між усіма народами, расовими або релігійними групами і повинна сприяти діяльності Організації Об'єднаних Націй з підтримання миру.

3. Батьки мають право пріоритету у виборі виду освіти для своїх малолітніх дітей.

Багато країн в умовах епідемії коронавірусу закрили школи, що призвело до перебоїв у навчальному процесі для мільйонів учнів. У кризові періоди школи підтримують у дітей почуття стабільності та нормальності, забезпечуючи звичний розпорядок і емоційну підтримку, щоб діти могли впоратися із ситуацією. Школа також є важливим майданчиком, яка дозволяє дітям та їхнім батькам отримувати знання про важливість гігієни, про те, як правильно мити руки, і про те, як справлятися з позаштатними ситуаціями. За відсутності шкільних занять ця найважливіша робота лягає на батьків, опікунів та осіб, які здійснюють догляд.

Після оголошення про закриття шкіл державним відомствам належить заповнювати вакуум, що утворився, поширюючи зрозумілі й надійні рекомендації через відповідні канали комунікації. В інтересах забезпечення адекватного реагування з боку системи освіти ЮНЕСКО рекомендує державам задіяти «різні високотехнологічні, низькотехнологічні й найпростіші рішення, спрямовані на безперервність навчального процесу». У багатьох країнах вчителі вже використовують освітні платформи в Інтернеті на додаток до звичайних уроків у школі для виконання класної і домашньої роботи і досліджень, і багато учнів мають доступ до відповідної техніки. Однак стійкий доступ в Інтернет є не у всіх країнах, спільнотах, сім'ях або соціальних групах, і значне число дітей живуть у місцях, де з ініціативи влади часто відключають доступ до всесвітньої мережі.

У цьому контексті порушується право на освіту та доступ до неї. Конвенція з боротьби з дискримінацією в області освіти (1960 р.) [5], яка проголошує право на загальну доступність освіти та на рівні умови щодо відношення до якості освіти, починає втрачати своє призначення.

Несподіваний перехід освіти в дистанційний формат поставив перед академічною спільнотою цілий ряд питань, у тому числі, з одного боку, збільшилася тривалість робочого дня,

і з іншого – можливе скорочення викладацьких ставок (у зв'язку зі зміною умов роботи). Відбулася кардинальна зміна всієї системи викладання, викликана відсутністю у значної частини викладачів технічного оснащення для повноцінної дистанційної роботи. Відсутність у більшості викладачів робочого кабінету у квартирі, наявність у молодих викладачів малолітніх дітей також не можна віднести до факторів, що сприяють концентрації на проведенні дистанційних занять.

Зміна форми отримання освіти породила ряд проблем і в частині дотримання прав студентів. У зв'язку із заходами з протидії пандемії багато студентів втратили роботу. У складному становищі опинилися сім'ї, які взяли кредит на здобуття освіти. Найбільш складним виявився перехід на дистанційне навчання студентів медичних, інженерних і творчих (музиканти, дизайнери та ін.) спеціальностей, оскільки освітній процес включає найважливіші практичні елементи [13].

Питання про розвиток дистанційних форм отримання освіти збереже свою актуальність і після пандемії. Деякі фахівці у сфері освіти прогнозують, що в майбутньому дороговартісна освіта буде доступною «десяткам тисяч обраних», тоді як більш дешева онлайн-освіта стане долею мас [1].

Серед проблем змістової частини занять студенти відзначають: ухилення викладачів від роз'яснення матеріалу; не досить чіткі формулювання завдань, у т.ч. у проведенні атестації; перевантаження серверів ЗВО; фактичну підміну онлайн-лекцій пересиланням матеріалів для читання студентам.

Грунтуючись на даних, наданих ЮНЕСКО, Дитячий фонд ООН заявив, що в країнах Латинської Америки і Карибського басейну понад 154-х мільйонів дітей, тобто 95% учнів, тимчасово не ходять у школи, оскільки всі освітні установи закриті через пандемію. У подібній ситуації збільшується ризик того, що діти, особливо з бідних або неблагополучних сімей, взагалі перестануть вчитися. За словами Регіонального директора ЮНІСЕФ у Латинській Америці і країнах Карибського басейну Бернта Асена, світ стоїть перед обличчям безпрецедентної кризи в галузі освіти в новітній історії цього регіону.

Це все свідчить про обмеження права слухача, учня, студента на доступ та отримання якісної освіти.

Деякі позитивні кампанії наразі вже розгорнули свою пропаганду, на кшталт ЮНІСЕФ, який планує запустити через Інтернет регіональну інформаційно-пропагандистську кампанію #LearningAtHome з метою надання сім'ям та викладачам безкоштовних освітніх матеріалів і розважальних програм, а також поради щодо підтримки здорового способу життя та наочні приклади слідування правилам особистої гігієни [2].

Обмеження права на гідне життя осіб похилого віку. Пандемія коронавірусу сприяла тому, що ми побачили наші найслабші сторони в самих різних областях, включаючи те, як ми дбаємо про старше покоління. Ось лише одна цифра: у країнах Європейського регіону ВООЗ звітує, що майже половина людей, які померли від COVID-19, проживали в будинках для людей похилого віку або інших закладах довгострокового догляду.

«Неймовірною людською трагедією» [19] назвав цю ситуацію директор Європейського бюро Всесвітньої організації охорони здоров'я Ханс Клюге. Він нагадав, що літні люди, особливо з фізичними або психічними проблемами, менш інших захищені від вірусу. Вік і хронічні захворювання є серйозними факторами ризику, а ті, хто страждає на деменцію та інші когнітивні порушення, часом не можуть усвідомити існуючу небезпеку і не здатні виконувати санітарно-гігієнічні вимоги. «Всі, хто вмирає від COVID-19 у закритих установах, мають право отримати належний догляд, включаючи паліативний, <...> і провести останні дні в оточенні рідних» [19], – сказав доктор Клюге. Але сьогодні відвідування в таких закладах заборонено, а це значить, що їхні мешканці позбавлені фізичної та емоційної підтримки з боку близьких. Більш того, часом вони стають жертвами зневажливого ставлення і знущань. Не менш тривожно і те, що умови в будинках для людей похилого віку та поводження з їхніми мешканцями можуть сприяти поширенню COVID-19. «Пандемія висвітлила те, що відбувається в самих покинутих куточках нашого суспільства. Як відомо, у всьому Європейському регіоні система довгострокового догляду завжди залишалася на задньому плані [19], – зазначив Клюге. Цілком очевидно, що, думаючи про майбутнє, готуючись перейти до «нової норми», кожна країна повинна вкласти кошти в систему довгострокового догляду. Представник ВООЗ нагадав про те, що права, цінності й можливості, що характеризують сьогоднішню Європу, ми успадкували від попередніх поколінь, і наш обов'язок – подбати про них.

Обмеження права на доступ до лікування осіб з інвалідністю. Спеціальний доповідач ООН із прав інвалідів Каталіна Девандас Агілар висловила стурбованість у зв'язку з недоліком керівництва і підтримки, необхідних для захисту осіб з обмеженими можливостями під час пандемії, незважаючи на те, що багато з них належать до групи підвищеного ризику. «Люди з інвалідністю відчувають, що про них забули», – заявила правозахисниця. Вона пояснила, що «заходи, які вживаються щодо стримування поширення захворювання, включаючи соціальне дистанціювання і самоізоляцію, не завжди можуть дотримуватися тими, хто залежить від сторонньої допомоги під

час виконання таких повсякденних дій, як прийом їжі, одягання і вмивання» [14].

Підтримка осіб з інвалідністю є вкрай необхідною, і держави повинні вжити додаткових заходів соціального захисту, які забезпечать безперервну допомогу протягом кризи, не піддаючи при цьому життя, хто її потребує, ризику. З метою уникнення фінансових труднощів і ще більшої вразливості людям з інвалідністю та їхнім сім'ям у період пандемії дуже потрібні додаткові кошти.

Відповідаючи на питання під час інтерактивної сесії у Твіттері, технічний фахівець із Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) Линдзи Лі, яка користується інвалідним візком, пояснила, що деяким людям з інвалідністю важко отримати доступ до медичних послуг, навіть у країнах із високим рівнем доходу. Серед перешкод вона назвала відсутність спеціально обладнаних приміщень, закони, в яких не враховуються потреби людей з інвалідністю, і стигматизацію. «Якщо уряди не приймуть їх до уваги, то під час кризи ситуація може загостритися <...> Але якщо кожен із нас підійде з повною відповідальністю до призначеної нам ролі, ми зможемо уникнути зростання подібного роду ризиків», – із закликом продовжила свою промову доповідачка [17].

Відповідно до висновку, зробленого від імені Секретаріату Конвенції про права інвалідів Департаменту з економічних і соціальних питань, було б невірно зараховувати всіх осіб з інвалідністю до групи підвищеного ризику зараження коронавірусом, але багато хто з них страждає на різні хронічні захворювання, внаслідок чого хвороба може протікати у важчій формі. Нещодавно понад сотні організацій, діяльність яких спрямовано на захист прав інвалідів, а також коаліція експертів з прав осіб з обмеженими можливостями та фахівців з координації надання допомоги в кризових ситуаціях у країні перебування, закликали до прийняття негайних заходів з урахуванням потреб інвалідів, для того щоб забезпечити їх безпеку і дати їм можливість підтримувати здоров'я і зберігати гідність і незалежність у районах, постраждалих від поширення коронавірусу і пов'язаних з ним ускладнень.

Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) попередив, що заходи, вжиті для стримування поширення коронавірусу COVID-19, можуть позначитися самим негативним чином на благополуччі та безпеці сотні мільйонів дітей по всьому світу. Їм може загрожувати жорстоке поводження і обмеження в правах, гендерне насильство, експлуатація, соціальна ізоляція, а також розлука з батьками, опікунами, вихователями та вчителями. ЮНІСЕФ закликає уряди забезпечити безпеку і благополуччя дітей, тоді як негативні соціально-економічні наслідки пандемії стають усе більш відчутними.

Спільно з партнерами по Альянсу за захист дітей у гуманітарній діяльності Дитячий фонд

ООН випустив технічну записку, призначену для влади різних рівнів і організацій, залучених до розроблення заходів з боротьби з коронавірусом. Документ пропонує рекомендації щодо захисту дітей у контексті пандемії.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Як бачимо, обмеження прав у різних областях, у різному вимірі торкнулося всіх без винятку жителів усієї планети. У ситуацію ризику потрапили всі категорії населення: діти, які втратили можливість в отриманні якісної освіти; працівники, яким обмежено право працювати та отримувати справедливую винагороду; заробітчани, в яких відібрали право на вільний вибір і пересування як у межах своєї країни, так і за її межами; люди з обмеженими можливостями (особи з інвалідністю), які втратили можливість у доступі до якісної медицини; люди з НІЗ, які залишилися поза межами системи медицини, чим

порушилося право на вчасне отримання медичної допомоги; люди похилого віку, які втратили право на гідну старість та можливість попроситися з рідними; всі звичайні громадяни, яким обмежено право на особисту свободу, право на вільне пересування, власну позицію та вираження думок тощо. Цей список можна продовжувати, однак інсайт один, і він – не на користь людини.

Окреслена проблематика стосується виключно обмеження прав та свобод людини, які спричинені пандемією Covid-19. Питання боротьби з наслідками коронавірусу в правовому контексті, зменшення ризику виробничих процесів на підприємстві в залежності від загальної економічної ситуації, спричиненої пандемією Covid-19, підвищення рівня ефективності роботи в режимі віддаленого доступу, антикризового управління тощо ляжуть в основу наступних науково-дослідних робіт.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бордачев Т. Меньше, да лучше. URL: <https://profile.ru/columnist/menshe-da-luchshe-284008/> (дата звернення: 01.08.2021).
2. Действия ООН в борьбе с COVID-19 направлены на помощь наиболее уязвимым слоям населения. COVID-19: ответные действия. URL: <https://www.un.org/ru/coronavirus/un-working-ensure-vulnerable-groups-not-left-behind-covid-19> (дата звернення: 01.08.2021).
3. Задорожний О.В. Загальна декларація прав людини. Українська дипломатична енциклопедія : у 2-х т. / редкол.: Л.В. Губерський (голова) та ін. Київ : Знання України, 2004. Т. 1. 760 с.
4. Защита прав человека в условиях пандемии COVID-19 Департамент глобальных коммуникаций. COVID-19: ответные действия. URL: <https://www.un.org/ru/coronavirus/protecting-human-rights-amid-covid-19-crisis> (дата звернення: 04.08.2021).
5. Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти 14 грудня 1960 року : редакція від 14.12.1960 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_174#Text (дата звернення: 04.08.2021).
6. Конституція України: прийнята Верховною Радою України 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
7. Корнієвський О. Громадянське суспільство в умовах пандемії коронавірусу COVID-19: виклики та перспективи розвитку. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/gromadyanske-suspilstvo-v-umovakh-pandemii-koronavirusu-covid-19-vikliki-ta-perspektivi> (дата звернення: 04.08.2021).
8. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 р. *Юрид. вісн.* 1998. № 4. С. 5–16.
9. Мовчан А.П. Международная защита прав человека: Всеобщая Декларация и проекты Пактов о правах человека. Москва : Госюриздат, 1958. 167 с.
10. Пандемия COVID-19 и права человека. URL: <https://www.hrw.org/ru/news/2020/04/01/339654> (дата звернення: 05.08.2021).
11. Пандемия COVID-19 оказывает значительное воздействие на работу служб медицинской помощи при неинфекционных заболеваниях. URL: <https://www.who.int/ru/news/item/01-06-2020-covid-19-significantly-impacts-health-services-for-noncommunicable-diseases> (дата звернення: 05.08.2021).
12. Петричка Р. Трамп зупиняє фінансування ВООЗ – подробиці, реакції. *Час тайм*. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/5373424.html> (дата звернення: 01.08.2021).
13. Рекомендации по защите социальных и трудовых прав работников в период пандемии. URL: <http://president-sovet.ru/documents/read/685/> (дата звернення: 05.08.2021).
14. End of Mission Statement by the United Nations Special Rapporteur on the rights of persons with disabilities, Ms. Catalina Devandas-Aguilar, on her visit to Zambia. URL: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=19890&LangID=E> (дата звернення: 05.08.2021).
15. Informacje dla podróżnych. Kwarantanna po przekroczeniu granicy. URL: <https://strazgraniczna.pl/pl/aktualnosci/informacje-dla-podroznym/9081> (дата звернення: 05.08.2021).
16. Non-communicable diseases killing more people than ever before: UN health agency. URL: <https://news.un.org/en/story/2020/12/1079722> (дата звернення: 06.08.2021).

17. Preventing discrimination against people with disabilities in COVID-19 response / UN News Global perspective Human stories. United Nations. URL: <https://news.un.org/en/story/2020/03/1059762> (дата звернення: 01.08.2021).

18. Rapid assessment of the provision of NCD services during the COVID-19 pandemic. Region of AmericaExpress assessment of the provision of NCD services during the COVID-19 pandemic. Region of America. URL: <file:///C:/Users/Home/Downloads/Impact%20on%20NCDs%20from%20COVID-survey%20resultsJUNE2-SLuciani.pdf> (дата звернення: 08.08.2021).

19. Unimaginable human tragedy in Europe's care homes: WHO. URL: <https://medicalxpress.com/news/2020-04-unimaginable-human-tragedy-europe-homes.html> (дата звернення: 08.08.2021).